

Aydınlatılmış Onamda Hemşirenin Rolü ve Sorumlulukları

The Nurse's Role and Responsibilities in Informed Consent: Review

Elif AKYÜZ,^a
Mevlûde KARADAĞ,^b
Hülya Deniz BULUT^b

^aHemşirelik Hizmetleri Müdürlüğü,
Başkent Üniversitesi Ankara Hastanesi,
^bHemşirelik Bölümü,
Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Ankara

Geliş Tarihi/Received: 04.01.2016
Kabul Tarihi/Accepted: 27.03.2016

Yazışma Adresi/Correspondence:
Elif AKYÜZ
Başkent Üniversitesi Ankara Hastanesi,
Hemşirelik Hizmetleri Müdürlüğü,
Ankara, TÜRKİYE
ebayrak78@gmail.com

ÖZET Aydınlatılmış onam, hastanın haklarını korumak için kullanılan bir araçtır. Bu hak hastanın tedavisinin bir kısmını ya da tamamını reddetmesini de içerebilir. Aydınlatılmış onam terimi birbirini destekleyen iki tanımın (aydınlatma ve onam) kaynaşması ile olur. Tanımlardan birinin yokluğu tıbbi girişimi hukuka aykırı kılar. Hastadan aydınlatmadan onam alınmış olması durumunda onam işlemi yasal olarak geçersizdir. Hastaların bilinçli bir seçim yapabilmesi için tedavi ya da işlem hakkında yeterli düzeyde bilgilendirilmeleri, kendi kararlarını verebilmeleri ve otonomi hakkına sahip olmaları gerekir. Kendilerine uygulanacak olan tedaviyi ya da işlemi anlamış olmaları gerekmektedir. Bu ise doğru şekilde aydınlatılmış onam almak ile sağlanabilir. Ancak aydınlatılmış onam konusunda birçok sorun yaşanmakta, özellikle de hemşireler bu sorunlara tanık olmaktadır. Aynı zamanda hemşireler, girişim uygulanması sırasında ya da hastalarla yürütecekleri araştırmalarla ilgili sorunlarla da karşılaşmaktadırlar. Hemşireler bu sorunlar karşısında nasıl davranmaları gerektiğini bilmemekte, kendilerini bu konuda yetersiz hissetmektedirler. Hemşireler aydınlatılmış onamın geçerliliğinin sağlanması konusunda özel bir pozisyona sahiptir. Hastanın ve haklarının korunması için hastanın yapılacak işlemi ya da girişimi anladığından ve onam formunu tanık olarak imzalamadan önce hastanın onam verme yeterliliğine sahip olduğundan emin olması gerekmektedir. Hemşirelerin, hastaların yasal ve ahlaki haklarını korumak yanında aydınlatılmış onamda hemşirenin rol ve sorumluluklarını netleştirmek amacıyla araştırma yapması, bu konuda literatüre katkı sağlaması gerekmektedir. Bu çalışma, aydınlatılmış onamda hemşirenin rol ve sorumluluklarının tartışılması ve bu konuda farkındalık yaratılması amacı ile yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgilendirilmiş onam; hemşirelik bakımı; hasta hakları; etik, tıbbi

ABSTRACT Informed consent is a tool used to protect the patients' rights. These rights include the refusal of some or all aspects of a patient's treatment. The term of informed consent consists of the combination of two definitions, which are informed and consent. The absence of one of these definitions makes the medical intervention unlawful. Taking uninformed consent from patients is legally invalid. Patients have the rights of obtaining adequate information about the treatment or procedure, make their own decisions, and autonomy in order to make an informed choice. Patients must understand the procedure or treatment, which will be applied to them. This can only be achieved by obtaining informed consent accurately. However, many problems are experienced about informed consent and, particularly, nurses come face to face with these problems. Moreover, nurses are also faced with these problems during the implementation of nursing interventions or relating to the research to be carried out with patients. Nurses do not know how to react to these problems and, thus, feel inadequate. Nurses have a unique position in the validation of the consent. In order to protect patients and their rights, nurses must ensure that patients understand the process or the interventions to be carried out, and have the competence for approval before signing the consent form as a witness. Nurses must not only protect the legal and moral right of patients but also conduct research to clarify nurses' roles and responsibilities in informed consent and, hence, make a contribution to the literature. This article has been written with the aim of addressing the nurses' roles and responsibilities in informed consent and raising awareness about this issue.

Key Words: Informed consent; nursing care; patient rights; ethics, medical

doi: 10.5336/nurses.2016-49921

Copyright © 2016 by Türkiye Klinikleri

Türkiye Klinikleri J Nurs Sci 2016;8(4):348-53

Aydınlatılmış onam, biyoetik terimler sözlüğünde “karar verme yeterliliğine sahip bir hasta bireyin, kendisine uygulanacak tanı ve tedavi yöntemleri ile öteki uygulamaları ve bunlara seçenek oluşturabilecek uygulamalarla tüm bu yöntemlerin olası olumlu ve olumsuz sonuçlarına ilişkin bilgilendikten sonra bu bilgileri açıkça ve anlayarak kabul etmesidir” şeklinde tanımlanmıştır.¹ Aydınlatılmış onam terimi, birbirini destekleyen iki tanımın (aydınlatma ve onam) birleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Tanımlardan birinin yokluğu tıbbi girişimi hukuka aykırı kılar. Hastadan, aydınlatmadan onam alınmış olması durumunda onam işlemi yasal olarak geçersizdir. Aynı şekilde hastanın sadece aydınlatılıp onam alınmaksızın bir sağlık çalışanı tarafından yetki kullanılması durumunda da bu yetki geçersiz olacaktır.² Aydınlatılmış onam hastanın haklarını korumanın bir yolu olup, hastanın imzaladığı formdan çok daha fazlasıdır.³ Hastanın mümkün olan tüm seçenekleri, her bir seçenek için sonuçları, başarı şansını, yan etkileri anladığından emin olmayı içeren bir iletişim sürecidir.⁴ Hasta ayrıca her bir seçeneğin yaşam tarzında getireceği değişikliklerden haberdar olmalıdır.⁵

Yukarıda belirtildiği gibi bir süreç olabilmesi için aydınlatılmış onam süreci içinde bazı temel konuların mutlaka yer alması gerekmektedir.

■ Tedavinin/yöntemin açıklanması: Hastaya doğru karar verebilmesi için yeterli bilgi verilmelidir. Hasta kendisine sağlanacak olan tedaviyi/yöntemi anlamış olmalıdır.

■ Tedavinin/yöntemin amacı açıklanmalıdır.

■ Hastanın durumu hakkında net, anlaşılır bir açıklama yapılmalıdır.

■ Tedaviyi/yöntemi açıklarken hastanın anlayacağı dil kullanılmalıdır.

■ Potansiyel yararlar sunulmalıdır.

■ Yaşam şeklinde meydana gelebilecek değişiklikler anlatılmalıdır.

■ Komplikasyonlar ve alternatif tedaviler açıklanmalıdır.

■ İyileşmedeki potansiyel risklerin neler olduğu anlatılmalıdır.

■ Başarı şansının ne olduğu açık ifade edilmelidir.

■ Tedavi/yöntem uygulanmazsa hastalık sürecinin nasıl olacağı açıklanmalıdır.

■ Tercüman gerekli ise bu hizmet sunulmalıdır.

■ Tedaviyi/yöntemi gerçekleştirecek kişinin ismi belirtilmelidir.

■ Hastanın soru sorma şansı olmalıdır.

■ Gönüllü onam olmalıdır.

■ Tehdit olmamalı, hasta herhangi bir baskı altında olmamalıdır.

■ Hastanın bakımı reddetme hakkı olmalı, bunu tüm sağlık çalışanları bilmelidir.⁶

Aydınlatılmış onam sürecinde sağlık çalışanını kaygılandıran ve süreci etkileyen bazı durumlar bulunmaktadır. Bu ayrıcalıklı durumlar;

1) Hayati risk içeren acil girişimlerde, kurtarıcı durumlarda acil tedaviyi sağlamak için aydınlatılmış onam alınamayabilir. Girişimin acil olma durumu arttıkça hastayı aydınlatmanın kapsamı da daralacaktır. Aynı zamanda küçük girişimlere ilişkin aydınlatma da ihmal edilmemelidir.

2) Hasta hiçbir şekilde tedavi/yöntem hakkında bilgi sahibi olmak istemeyebilir. Böyle bir durumda hastadan bu hakkından feragat ettiğine dair bir form imzalaması istenebilir.

3) Hasta, tedavinin yararları, riskleri, amacı hakkında bilgi aldığını ifade edebilir (Örneğin; kemoterapi tedavisinin devamı gibi). Bu durumda hastadan uygulanacak yöntem ve tedavi hakkında yeterli bilgiye sahip olduğuna ve bilgilendirme yapılmasını istemediğine dair yazılı bir form imzalaması istenebilir.^{6,7}

Yapılan çalışmalarda sağlık çalışanlarının aydınlatılmış onam kavramı ve içerdiği başlıklara ilişkin bilgilerinin yetersiz olduğu belirlenmiştir. Bu durum aydınlatılmış onamla ilgili birçok yasal sorunun yaşanmasına neden olmaktadır.^{6,8,9,10} Sağlık çalışanlarının konu hakkındaki mevzuatı yeterince bilmemelerinin yanı sıra, kimin tarafından aydınlatılmış onam alınacağına karar verememeleri, hangi uygulamalarda yazılı-sözlü onam alınacağını

belirleyememeleri ve onam almadan tedavi uygulamaları gibi sorunlar da yasal açıdan sağlık çalışanının sıkıntı yaşamasına sebep olmaktadır.^{8,11} Aydınlatılmış onamın amacı, yasal zorunluluk ya da kurumun politikası olmamalı, hastayı korumak üzere geliştirilmesi, kurum ve sağlık hizmeti sunucuları arasında açık ve dürüst iletişim kurmayı içermesi gerekmektedir. Hasta karar verme sürecinin içinde yer almalı, sağlık hizmet sunucuları ile birlikte tartışmaları ve karara vardıkları bir süreci içermelidir.^{3,6,11}

HEMŞİRELİK VE AYDINLATILMIŞ ONAM

Aydınlatılmış onam sürecinde klinikte çalışan hemşireler birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Yaşanan en büyük problemler, hemşirelerin ne yapmaları ve nasıl davranmaları gerektiği konusunda yetersiz olmaları, bu konuda sorumluluklarının olmadığını düşünmeleri ya da hiçbir sorgulama yapmamaları şeklinde sıralanabilir. Ayrıca hemşireler, hastanın ihtiyacını belirlemesine ve aydınlatılmış onamla ilgili yaşanan problemi saptamasına rağmen, yanlış bir davranışta bulunmaktan, görev ve sorumluluklarının dışına çıkmaktan ve tepki almaktan ya da kurumsal açıdan yanlış bir uygulama yapmaktan çekinmektedirler. Aydınlatılmış onam alma süreci içerisinde hemşirenin rolü olmasına rağmen yaşanan problemler nedeni ile hemşireler tarafından uygulanmamaktadır.¹²⁻¹⁴ Aydınlatılmış onam ile ilgili yaşanan problemler ise birçok soruyu beraberinde getirmektedir. Bu sorular;

- Aydınlatılmış onamı almaktan kim sorumludur?
- Aydınlatılmış onam almada hemşirenin sorumluluğu/rolü/görevi nedir?
- Hemşirenin yasal sorumluluğu var mıdır?

Aydınlatılmış onam alma sorumluluğu tedaviyi/girişimi uygulayan sağlık çalışanına aittir. Birçok durumda bu sorumluluk hekime aittir. Bunun yanında tüm sağlık hizmet sunucularının sürecin içerisinde kendi rolleri ile ilgili sorumlulukları vardır. Sağlık ekibi içinde en çok etkileşim hâlinde bulunan üyeler hekimler ve hemşirelerdir. Hekim ve hemşireler arasındaki etkileşimin ve iş birliğinin iyi olmasına bağlı olarak, hasta bakımı sürecinde hasta ile ilgili bilgilerin doğru şekilde, zamanında ve ek-

siksiz aktarıldığı, hemşirenin hasta ile ilgili kararlara katıldığı durumlarda hasta bakımında kalitenin, etkililiğinin ve sürekliliğinin sağlanabileceği ve hemşirenin katılımıyla verilen bilgilendirmeden memnuniyet düzeyinin anlamlı düzeyde arttığı belirtilmektedir.¹⁵ Hemşirelerin iletişim süreçlerinde, hastanın en yakınında olduğu düşünüldüğünde aydınlatılmış onam sürecinde sorumluluklarının olması kaçınılmazdır.

Hemşireler aydınlatılmış onam sürecindeki potansiyel problemleri kolaylıkla tanımlayabilirler. Hemşireler hastaların ameliyat sürecine ya da diğer girişimsel işlemlerine katılmaktadırlar. Hemşireler işlem öncesi hastaların hazırlanması veya eğitim verilmesi sırasında, uygulanacak olan işlemler hakkında hastaların yeterli bilgiye sahip olmadıklarının farkına varabilirler, yani aydınlatılmış onamla ilgili süreçlerdeki eksikliği açık ve net bir şekilde tanımlayabilirler.^{3,16,17} Hemşireler, aydınlatılmış onamla ilgili yaşanan sorunlar ile sıklıkla hastalara onam formu imzalatılırken karşılaşır. Cerrahi girişimin hemen öncesinde başka bir sağlık çalışanı tarafından imzalatılan onam formu konusunda hemşirenin açık olması ve aydınlatılmış onam sürecini sorgulaması gerekmektedir.¹²

Hemşireler hastaların aydınlatılmış onam formunu imzalamak istediklerinde rolleri çerçevesinde hastalarını savunmalı ve onlara yardımcı olmalıdır. Hasta savunucusu olarak hemşire, hastasının gereksinimlerini belirlemeli, hastasını ihmalden uzak tutmalı, hastanın yanında veya tarafında eylemde bulunmalı, hastaya etkin bir aydınlatılmış onam sağlamaya yardımcı olmalı, hastanın işlem ile ilgili tüm süreçleri anladığından emin olmalıdır.^{6,14,18,19} Hasta bireyin haklarının korunup gözetilmesi hemşire ve hekimin görev alanı içerisinde yer almaktadır. Hemşirenin hastayı savunmadan önce hastanın anlama düzeyine karar vermesi ve hastanın onamı verecek yeterliliğe sahip olduğundan emin olması gerekmektedir.^{6,15}

Hemşirenin hasta savunucu rolü çerçevesinde;

- Bakım verdiği birey için fiziksel ve psiko-sosyal olarak güvenli bir çevre sağlama,
- Bakıma ilişkin karar verme süreçlerinde etik ilkeleri göz önünde bulundurma,

■ Bireyin yasal haklarını koruma ve gerektiğinde hakkını aramasına yardım etme,

■ Hastayı bilgilendirme, karar vermesine yardımcı olma, gerektiğinde sözcülük yapma, tanı ve tedavilerin yan etki/komplikasyonlarından koruma işlevleri vardır.¹⁹

Cerrahi kliniklerde aydınlatılmış onamları hemşireler kontrol etmektedir. Hemşirenin cerrahi girişim öncesi hastaya duygu, düşünce ve sorularını dile getirme fırsatı vererek, bilgi eksikliği ve yanlış anlama durumunda, konunun açıklığa kavuşması için cerrahla iletişime girmesi ve etkin bir iletişim kurarak hastanın ihtiyacı olan bilgilendirmenin yapılmasına katkı sağlaması gerekmektedir.^{14,20,21} Ayrıca hemşirenin, aydınlatılmış onam çerçevesinde hastanın herhangi bir isteği varsa, örneğin; hasta tanımını kesinlikle öğrenmek istemiyor ise bu durumu hastanın hekimi ile paylaşma sorumluluğu vardır.²¹

Bazen hemşireden hastaya işlemleri açıklaması ve hastadan aydınlatılmış onam almaları istenebilmektedir. Böyle bir durum hemşirenin rolü, görevi ve sorumlulukları ile ilgili soruları akla getirmektedir. Hemşire, hastadan belirli bir tedaviye izin verdiği bir formu imzalamasını istemenin baskı oluşturabileceğinin bilincinde olmalıdır. Hastanın savunucusu olarak, otonom karar verme süreci için gerekli tüm ölçütlerin karşılanması hemşirenin sorumluluğudur.

Hemşire, tedavinin uygulanması veya uygulanmaması da dâhil, sürecin herhangi bir kısmının sonuçlarının hasta tarafından anlaşılmadığını ya da hastanın çeşitli seçenekler arasında mantıklı karar veremeyeceğini düşünüyor ise girişimde bulunma sorumluluğuna sahiptir. Hastanın bilgilendirildiği açıkça görülüyor ise hemşire girişimde bulunmalıdır. Bu süreç hemşirenin girişimleri hekime haber vermesini ve hasta için daha fazla bilginin istenmesini içerebilir. Kararın hasta tarafından otonom olarak verilmesi sağlanana kadar sürecin durdurulması da gerekebilir. Bu sürecin mekanizmaları genellikle hemşirenin onam formu üzerinde hastanın imzasını almasını gerektirse de, hemşirenin birincil önceliği otonom karar verme süreci için gerekli olan tüm ölçütlerin karşılanmasını sağlamaktır.^{5,22,23}

Hemşirelerin aydınlatılmış onam süreçlerinde yaşadığı diğer bir sorun ise hastalara doktoru tarafından aydınlatılmış onam formu imzalatılırken hemşirelerin tanık olarak bulunması ve formu imzalamalarıdır. Hemşirelerin tanık olarak formu imzalaması birtakım sorumluluğu da beraberinde getirmektedir. Aydınlatılmış onam formunun imzalanmasına hemşirenin tanık olarak bulunması durumunda, aşağıdaki konularda açık olması ve sorgulama yapması gerekmektedir.^{6,18}

1) Hastaya aydınlatılmış onam kararını verebilmesi için gerekli olan bilgilendirme yapılmış mı?

2) Hasta yapılan bilgilendirmeleri anlamış mı?

3) Hasta anlatılanları anlayabilecek yeterliliğe sahip mi?

4) Hastalar potansiyel riskler ve yararların ne olduğunu biliyor mu?

5) Hastaları tatmin edecek kadar tüm sorular yanıtlanmış mı? Sorgulanmalıdır.

6) İşlemleri, riskleri ve yararları tanımlamanın, işlemi uygulayıcı kişinin sorumluluğunda olduğu bilinmelidir. Ancak hastaların formu imzalarken tanık olan kişi olarak hemşirelere sunulduğunda, işlemin tanımının hastaya verildiğinden kesin emin olunmalıdır.

7) Eğer hasta karar verme sürecindeyken hemşire hastanın bilgilendirilmediğini düşünüyorsa doktora bilgi vermelidir.

8) Hastaya destekleyici ve savunucu hizmet sunulmalıdır.

9) Hastaya sormak istediği bir sorununun olup olmadığı sorulmalıdır.

10) Herhangi bir sağlık hizmeti sunarken hasta ile birlikte tartışarak, işlemlerin kaydedilmesi gerekmektedir.^{6,20,22}

Sullivan'a göre hemşirenin imzası; hastanın onamı isteyerek verdiğine, imzayı zamanında attığına, hastanın imza atacak yeterlilikte olduğuna ve hastanın imzasının gerçek olduğuna dair beyanıdır.²⁴ Tedavinin hastaya açıklandığı zamana tanık olmayan hemşireler, hastanın işlemi anlayıp anlamadığı, hekim ile görüşülmesi gereken herhangi bir sorun olup olmadığı ve hastanın baskı altında

olup olmadığı konusunda bilgi edinmelidirler. Hemşirelerin aydınlatılmış onam hakkında soru, endişe ve eğitim ile ilgili olarak hekim ve hasta ile gerçekleştirdikleri iletişimi belgelemenin de önemli olduğu belirtilmektedir. Hastanın okur-yazar olmaması veya hasta başka bir dilde konuşuyorsa çevirmen kullanılması gibi özel durumlar da belgelenmelidir.^{5,25,26}

Agnew ve Jorgensen'in 30 hasta ile yaptığı nitel bir çalışmada, aydınlatılmış onam sürecinde tanık olarak bulunan bir hemşire için hasta, "Eğer hemşirem olmasaydı ameliyatım ile ilgili doktorun verdiği bilgileri anlamam imkânsızdı" şeklinde ifade edilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, hemşirenin perioperatif süreçlerde aydınlatılmış onamda önemli rolünün olduğu, hastaların hemşireler ile daha rahat iletişim kurduklarını ifade ettikleri, hemşirenin onlar için her an ulaşılabilir olması gerektiği görüşünde oldukları belirlenmiştir.²⁰

HEMŞİRELİK BAKIM İŞLEMLERİ İÇİN ONAM

Hemşirelerin tedavi ve bakımı sunarken ve araştırma yapmak istediğinde, hem yasal hem de etik açıdan hastalardan onam alma yükümlülüğü vardır. Hastalar tıbbi ve hemşirelik işlemleri için onam verirler. Hastalar hemşirelik bakımını tamamen ya da kısmen reddedebilirler. Hemşire tarafından sağlanan bakıma yönelik hastadan yazılı onam alınmasa bile örtük onam ya da sözlü onam alınmaktadır. Örtük onam, hemşirenin uygulayacağı bir işlem için hastanın niyetini belli eden bir eylemde bulunması veya herhangi bir eylemde bulunmaması şeklinde tanımlanmaktadır. Hemşirelerin kan basıncını ölçmek istediğinde hastanın kolunu uzatması örtük onama örnek verilebilir.^{6,27}

Hemşirelik bakım uygulamalarının doğası gereği hastaların özerkliğini göz ardı edebilecek, potansiyel tehdit içeren birçok girişim yer almaktadır. Hastaların özerkliğini göz ardı etmek ise hastalara moral açısından zarar vermektedir. Bazen hastaların hastaneye yatması tüm hemşirelik uygulamaları için hastanın onam verdiği şeklinde yorumlanabilmektedir. Ancak bu düşünce hemşirelik bakım uygulamalarının hastanın özerkliğini tehdit etmeyeceği

anlamına gelmemektedir. Bu uygulamalar kolaylıkla tanımlanamayabilir. Bakım uygulamalarının hastalar üzerine etkisi kişiden kişiye değişmektedir. Ayrıca, hemşireler tarafından da hastanın özerkliği ihlâl edilebilir. Hastalar tarafından hemşirelik bakım uygulamalarının reddedilmesini engellemek için tüm hemşirelik bakım uygulamaları öncesinde aydınlatılmış onam alınması gerekmektedir.^{26,27}

Hastanın hastanede yattığı süre içerisinde, tüm ekip tarafından uygulanabilecek hemşirelik bakımı için bir plan oluşturulabiliyorsa bu bakım planı hastaya ya da vasisine anlatılmalı ve onam alınmalıdır. Bu onam yazılı da olabilmektedir. Böyle bir onam alınması ekip açısından tekrarlayan uygulamalarda kolaylık sağlamakta, hasta ile iletişim ve iş birliğini kolaylaştırabilmektedir. Yapılan çalışmalarda, hemşirelerin birçoğunun hastalardan örtük onam alındığını, birçok bilginin işlem öncesinde hastaya verildiğini, invaziv girişimlerde hastaya çok daha geniş bilgi verildiği ve onam alındığını bildirmişlerdir. Hemşireler invaziv girişimler için hastalarına açıklama yapmalı ve açıklamanın yapıldığına ve onamın alındığına dair uygulamayı kayıt altına almalıdırlar.^{26,28,29}

Hastalar araştırmaya dâhil edildiğinde, hemşirenin sorumluluğu sadece hastanın bakım sürecini anlamasını değil aynı zamanda hastasını korumak için önlem almasını, araştırma ile ilgili etik ve yasal rehberleri biliyor olmasını gerektirir. Bu rehberler hastaların haklarını korumak için oluşturulur. Hemşire hastanın savunucusu olmalı, etik açıdan değerlendirebilmeli ve ihmale sebep olabilecek durumlardan kaçınmalıdır. Klinik çalışmalarda alınacak aydınlatılmış onam içeriği sırası ile tüm adımları içermeli, hastalar bu çerçevede bilgilendirilmelidirler.^{6,25-28}

Hemşirelere tüm işlemler için aydınlatılmış onam alınması gerekliliğinin anlatılması ve bunun için eğitim verilmesi önerilmektedir.²⁶ Hemşirelik işlemlerinden önce onamın nasıl alınması gerektiğine karar vermek ve hemşirelik bakım işlemi için aydınlatılmış onam rehberi geliştirebilmek üzere çalışmaların yapılması gerekmektedir.^{6,28} Hemşireler, etik ilkelere uygun bakım vermelerini kolay-

laştıracak yeterliliğe sahip olmalıdırlar.¹³ Hasta haklarına dair yasal mevzuatın en iyi şekilde öğrenilmesi, hastanın bireysel hakkının gözetilmesi, aydınlatmanın hastanın sosyokültürel düzeyine uygun açıklanması sağlanmalıdır.^{28,29}

SONUÇ VE ÖNERİLER

Görülmektedir ki hemşirenin, özellikle savunucu rolü çerçevesinde, aydınlatılmış onam sürecinde hastasına tüm tedavi süreçleri hakkında aydınlatmanın yapılmasını sağlama, verilen aydınlatmanın etkinliğini değerlendirme, hastanın yeterliliğini belirleme, eksiklikleri tanımlama ve tanımladığı eksiklikler çerçevesinde eylemde bulunma görevi bulunmaktadır. Hasta, eksik olan bilgilendirmeler konusunda daha fazla bilgi istemesi açısından cesaretlendirilmelidir. Aydınlatılmış onam konusunda ihmale engel olmaya yönelik girişimlerde bulunmalı, hastasının ihtiyacı olan bilgiye ulaşabilmesi için gerektiğinde kurum politikasında söz sahibi olmalı, kurallar geliştirilmeli ve yönetimin desteği alınmalıdır.

Hemşirenin, hastanın ve haklarının korunması için hastanın uygulanacak işlemi anladığından ve onam formunu tanık olarak imzalamadan önce hastanın onam verme yeterliliğine sahip olduğundan emin olması gereklidir. Aydınlatılmış onamla ilgili olarak hemşireler çalıştığı kurumun poliçesi ve yasalari hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Bu süreç merkezden merkeze ve kurumdan kuruma değişmektedir. Bilgilendirmenin hekim, hemşire ve diğer sağlık çalışanlarının bir ekip koordinasyonu şeklinde, yazılı ve görsel materyaller kullanılarak bir protokol eşliğinde yapılması ile iletişimden ve diğer faktörlerden kaynaklanan eksik veya yetersiz bilgilendirmenin önlenebileceği, hasta haklarına uygun şekilde aydınlatma yapılabileceği düşünülmelidir. Hasta haklarına duyarlı olunması için sağlık profesyonellerinin duyarlılıklarının artırılması amacıyla eğitimsel ya da yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Teşekkür

Makalenin İngilizce özetinin değerlendirmesinde katkıları olan dil uzmanı Melek Bayrak'a teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKLAR

- Oğuz YN, Tepe H, Büken NÖ, Kırımsoy Kucur D. Biyoetik Terimleri Sözlüğü. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu; 2005. p.19-21.
- Erdoğan N, Kara M, Hizal A, Hizal AS. [Informed consent: practise and issues in terms of medical law]. Erciyes Med J 2011;33(2):165-70.
- Sims JM. Your role in informed consent part 1. Dimensions Crit Care Nurs 2008;27(2):70-3.
- Johnstone MJ. Nursing ethics and informed consent. Aust Nurs J 2009;19(5):29-30.
- Alpar ŞE, Bahçecik N, Karabacak Ü. [Ethics in contemporary nursing]. Burkhardt MA, editör. Aydınlatılmış Onam ve Hemşirelik. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevleri; 2013. p.272-7.
- Sims JM. Your role in informed consent: part 2. Dimensions Crit Care Nurs 2008;27(3):118-21.
- Yılmaz ŞBİ. [The obligation of informing the physician of medical intervention]. TBB Dergisi 2012;98:390-410.
- Tümer AR, Karacaoğlu E, Akçan R. [Problems related to informed consent in surgery and recommendations]. Ulusal Cerrahi Dergisi 2011;27(4):191-7.
- Menendez JB. Informed consent: essential legal and ethical principles for nurses. JONA'S Healthc Law Ethics Regul 2013;15(4):140-4.
- Sims JM. Nurses and informed consent, part 1. Dimensions Crit Care Nurs 2001;20(1):33-4.
- Erlen JA. Informed consent: revisiting the issues. Orthop Nurs 2010;29(4):276-80.
- Jones JW, McCullough LB, Richman BW. Informed consent: It's not just signing a form. Thorac Surg Clin 2005;15(4):451-60.
- Christenbery TL, Miller MR. A strategy for learning principles and elements of informed consent. Nurse Educ 2008;33(2):75-8.
- Grace PJ, McLaughlin M. When consent isn't informed enough: what's the nurse's role when a patient has given consent but doesn't fully understand the risks? Am J Nurs 2005;105(4):79-84.
- Ertem A, Yava A, Demirkılıç U. [Determination of the opinions and suggestions of the patients undergoing cardiac surgery on preoperative informed consent]. Türk Göğüs Kalp Damar Cerrahisi Dergisi 2013;21(2):378-91.
- Dalinis MP. Informed consent and decisional capacity. J Hosp Palliat Nurs 2005;7(1):52-7.
- Albrecht TL, Franks MM, Ruckdeschel JC. Communication and informed consent. Curr Opin Oncol 2005;17(4):336-9.
- Bille DA. The nurse's role in informed consent. QRB Qual Rev Bull 1980;6(2):25-9.
- Erdemir F. [The roles and functions of nurses and the philosophy of nursing education]. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 1998;2(1):59-63.
- Agnew J, Jorgensen D. Informed consent: a study of the OR consenting process in New Zealand. AORN J 2012;95(6):763-70.
- Karaöz S. [Ethics in perioperative nursing]. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2000;4(1):1-8.
- Cohn E, Larson E. Improving participant comprehension in the informed consent process. J Nurs Scholarsh 2007;39(3):273-80.
- Sowney M, Barr O. The challenges for nurses communicating with and gaining valid consent from adults with intellectual disabilities within the accident and emergency care service. J Clin Nurs 2007;16(9):1678-86.
- Sullivan GH. Getting informed consent. RN 1998;61(4):59, 61-2.
- Cantini F, Eils C. The role of the clinical trial nurse in the informed consent process. Can J Nurs Res 2007;39(2):126-44.
- Aveyard H. The requirement for informed consent prior to nursing care procedures. J Adv Nurs 2002;37(3):243-9.
- Usher KJ, Arthur D. Process consent: a model for enhancing informed consent in mental health nursing. J Adv Nurs 1998;27(4):692-7.
- Gelling L. Informed consent in health and social care research. RCN guidance for nurses. Royal Collage of Nursing Research Society 2011;1-14.
- Kondziolka DS, Pirris SM, Lunsford LD. Improving the informed consent process for surgery. Neurosurgery 2006;58(6):1184-9.